

Православно тумачење Ненсијеве заједнице као заједништво

Апстракт

У овај рад чемо покушати изложити ставове сувременог и свакако интересантног француског мислитеља Жан Лук Ненсија (1940 – August 2021) и његово разумевање политичког. Тачније, рад се дотиче теме заједнице која је била опсесија овог француског мислитеља. И ову тему је Ненси захватио не само са једног социолошког, политолошког становишта, него баш из једног философског, онтолошког становишта које му је омогућило да увиди бит заједнице. Ипак, наша интерпретација Ненсија има једну критичку позицију и једну мање-више песимистичку: да се заједница у строгом политичком смислу, не може утемељити упркос напорима Ненсија.

Кључне речи: Ненси, заједница, политика, заједничарење, *Mitsein*, *Dasein*

УВОД:

Jean-Luc Nancy, је рођен 1940 и претставља значајан наследник савремене француске традиција, отеловљена у велика имена као Лиотара, Фукоа, Алтусера, Делеза, али и Дерида и Лакана. Под утецајем је Ж. Лакана, Жак Дерида, Жорж Батај, а свакако и Мартина Хајдегера.

И сам Ненси дели сличан историски и социјални бекграунд са неким од најзначајниим имена те генерација, као Бадју или Рансиер. Ако има нешто добро у колонијализму, то је чињеница што скоро све ове значајне философе новије генерације рођени су у Француске колоније (Бадју у Мароко, Рансиер у Алжиру), осим сам Ненси, али је и он као и остале његове колеге, сведочио бурно историско време: ратове у Виетнаму, Кореи, Алжир, политички и друштвено важне 60-70-те, демонстрације, протесте, као и комунистичка надања и разочарења. Све ово политички сензибилизира ове ауторе и наводи их на промишљања неких од централних појмова политичке мисли, између остале можда и најважниј, појам *политичке заједнице*.

Наиме, ко смо ми као политичка бича, шта нас повезује, како живимо заједно уопште... шта је бит заједнице и како се она може успоставити и трајати. После свега, како је уопште можна заједница? Ово су питања која се нужно рађају у једне такве друштвено-политичке прилике. Време у које живе поменуте ауторе било је пуно политичке наде, али двојно више разочарења. И не без разлога је најпознатија књига Нансија наслољена „*La Communauté désœuvrée*“ (*The Inoperative Community*, 1986) „*Нефункционална заедница*“ и која не без разлога започиње овако:

„Најтеже и најболније сведочанство модерног света на које ова епоха мора одговорити... је сведоштво распадања, дислокације, дезинтеграције заједнице. Комунизам, је, како је рекао Сарт, непремостив хоризонт нашега времена“ и то је тако у сваком смислу, политички, идеолошки и стратешки.“ (Nancy 1991, 1)

И то је централна тема Нансија – како установити заједницу, а да се при томе субјекат не изгуби или да се заједница трансформише у тоталитарну. И истина: главно, онтолошко питање заједнице је тај баланс између појединачког и општог. И зато главна преокупација Нансија је **бити-заједно – Mitsein** - у модерном друштву, на шта одговор је дао у једној друго његову књигу из 2000 године, названа, *Being Singular Plural*. Питање које мучи Нансија је: дали у модерном друштву можемо још говорити о „МИ“, или о мноштвености, плуралу, без да тај плурал, то „МИ“ трансформишемо у супстанцијални и ексклузивни идентитет. Или – које су услове под које би могле говорити о „МИ“, данас? И зато, политичко питање заједнице, Ненси поставља на једини филозофски начин на које може се оно може и поставити: као онтолошко питање саме супстанце заједнице. И наравно, овако постављено питање није лако одговорити. Политолошке, социолошке науке се не тичу овог питања, они узимају заједницу „здроаво за готово“, као објективну датост; уосталом, као што то раде све остале (емпириске науке): свој предмет сазнања не доводе у питање. Осим филозофије. И зато је Ненси један редак пример филозофске сорте.

ОПАСНОСТИ ЗАЈЕДНИЦЕ

Како Ненси покушава решити појам заједнице Ненси? У поменутој књизи *Inoperative Community (Нефункционална заједница)*, Ненси анализира један кључан порив у политици, за реустарацију мале заједнице Gemeinschaft-a, уместо актуалне Gesellschaft, која је заједница отуђења. Његова теза је да ја у сржи западног политичког мишљења присутна ова чежња за „оригиналној, изворној заједници“, што је у бити чежња за непосредно бивање-заједно (**Mitsein**), која потиче из идеје да смо некад живели у хармоничном и интимном заједници, која се је некако, негдје изгубила кроз историју. Модерно друштво – Gesellschaft – је опозит овога идеала Gemeinschaft-a: малу, топлу, повезану пре-модерну заједницу. Данашна заједница је друштво себичних, отуђених појединаца, а блиске комуналне/социјалне везе нису ништа више него давна успомена. Ово води до дезинтеграције друштва, опадање вредности и норме, насиља и тако даље.

Ова схема о загубљеном рају, по Ненсију, је основа многих политичких и философских приступа. Према њему:

„Губитак или уништење заједнице може се показати на многим примерима и парадигмама размишљања: природна породица, древно-грчки полис, Римска република, Хришћанске заједнице, братства, корпорација, братства...увек се ради о изгубљено доба у коме су везе биле блиске и хармоничне у којем је заједница била чврста и везана за складне везе у којој је изнад свега имала упориште у себе, кроз своје институције, своје ритуале и своје симболе, претстава сопственог иманентног јединства, интимности и аутономију“ (Nancy, 1991, 9).

Занимљиво је, наравно, да се чини да се свака генерација изнова враћа истој слици. Стога, каже Ненси, чежња за изворном заједницом није референца на неки у стварности постојечи период наше историје. То је пре *митска мисао*, имагинарна слика наше прошлости. Као таква, ова носталгична машта је невина, али, по Ненсију, када постане *полазна тачка за политику заједнице*, невиност нестаје. Требало би да постанемо сумњичави, каже Ненси, према ретроспективној свести изгубљене заједнице и њеног идентитета:

„Неовисно дали ова свест обухвата неку праву прошлу реалност или занемарује реалност прошлости, она конструира слике прошлости у име идеала будућности. И ми морамо бити сумњичави према овој свести, јер она прати Западни свет још од његових почетка: запад се одувек ослањао на ту носталгију према архаичним заједницама који су нестали и жалио за губитак блискости, братства и дружељубивости.“ (Nancy, 1991, 10).

У том смислу Ненси је критичан према свим философима који покушавају засновати заједницу на неки такав идеал, као на пример Алистер Мекинтајер, кога помиње као неко ко говори о заједници која споделује заједничке идеале и вредности у једном заједничком идентитетском простору. Али, ако прифатимо ову претпоставку да је заједница само она која дели исти идентитет, исте вредности, ондак нисмо далеко од национализма. Ова жудња за чисти идентитет нужно води до конфликта. Ненси то показује на ратовима између осталог и на Балкану, где је сама чињеница припадања одређеној етничкој групи довољан

разлог за рат. Ма какви год да су били мотиви ових ратова, каже Ненси, припадност етничкој групи била је *критерију* у прављењу разлике између добра и зла, између нас и њих, између „аутентичних“ Срба, „правих“ Хрвата и слично. Тражио се чист и неподељен друштвени идентитет, који више није упрљан мрљама туђе крви.

Ово је за Ненси озбиљан проблем данашње политике. Питање, како развити модерну заједницу је по њему централни политички проблем данас. Покушај да се конструише друштво по неком претходно добро осмишљеном плану, нужно води ка политичком терору и друштвено насиље, при чему Ненси ту помиње нацизам, фашизам као и пропале социјалистичке земље. А у принципу, сваки покушај утемељити заједницу нужно тежи ка том неком „есенцијом“ око које појединце требају се обединити.

Зато, кључно философско питање које се тиче појма заједнице, по Ненсију могла би се формулисати овако: **шта је заједница ако се не може редуцирати нити на збир подељених индивидуа/појединаца, нити на неку хипостазирану комуналну супстанцу.** У првом случају немамо заједницу у други имамо (неки облик) фашизма. Са једне стране, без тог „јадра“ немамо заједницу, а са друге, покушај да се дизајнира друштво по неком претходном плану води неком облику насиља.

„Заједница која постаје једно нешто/*single thing* (тело, ум, отаџина, лидер)....нужно губи *in of being-in-common*, или губи оно „са“, или „заједно“, које је дефинише. У таквом случају она предаје њено *бити-заједно/being-together* на биче заједништва/*being of togetherness* “ (Nancy, 1991, xxxix)

То значи да нема неке хипостазиране суштине у релацији између сингуларних бича; они овисе искључиво од саме те релације и су дефинисани њоме. ... Постоје споделавања између сингуларности, али не и некакво есенцијално заједничко биче... Слобода, каже Ненси, је релација без релације, коегзистенција сингуларних бича и отсуство комуналне есенције. Сингуларност није само мноштеност у смислу релације са друге сингуларностима, веч и плурално у себи.

ИМАНЕНЦИЈА vs. ТРАНСЦЕНДЕНЦИЈА

За Ненсија (под утцајем Хајдегера), слобода субјекта није класично схваћена као *liberum arbitrium*, као слободна воља, веч је нешто што лежи у саму бачености у свету, у егзистенцију саму. Ненси каже да се слобода може мислити једино из њеног егзистенцијалној основи, из основе коначности. Све док се слобода мисли као својство бесконачног субјекта, свака форма коначног бича ће се испољавати као ограничења слободе. Моја слобода, каже Ненси, не завршава тамо гдје почиње туђа, веч егзистенција другог је нужан услов слободе. Нема слободе без претпоставке **бити-у-свету/Dasein**, од наше бачености у свету. Слобода је у субјекту самом. И како сада да се та слобода оствари у плуралу, у заједницу? То је глано питање за Ненсија. Када се субјект подреди неком субстанцијалитетом заједнице, та слобода бива угрожена. А свака заједница „природно“ тендира томе.

И зато поменута чежња за затворено, неподељено друштво, друштво компактног идентитета, Ненси назива *иманентизмом*. *Иманенција* у овом смислу, за њега је оно потпуно затворено у себе, потпуно присутно у себе, неподељено јединство. Он говори на примерима, о два облика иманентизма: први је када свака заједница, нација или етнос покушава заштитити свој идентитет од утицаја других, тако што се обједиљује око сопственога неподељенога сопства, центрира се искључиво око своје вредности и културе. Други облик иманентизма за Ненси је, на пример, социјализам који је, са друге стране, пројектирао комунизам као крајњу дестинацију човечанства, остварење праве заједнице и будуће.

Али баш у овом тренутку ми налазимо основ за критику Ненсија и сваког другог покушаја да се заснује заједница. Наиме, иако критикује иманентизам, Ненси не разуме да се слобода не да остварити у пољу иманенције. Баш тамо је субјекат омећен онога шта је историско, социјално, политичко, још омећен и саме заједнице. Без искорак *ка трансценденцији*, без малу пукотину у пољу иманенције, брз трачак трансценденције, без извлачење субјекта „ван“ историског отеловљеног апсоулута, субјекат је вечно заробљен у историску, друштвену епистему. Субјекат се не може извучи ропства иманенције у пољу саме иманенције и помочу саме иманенције. Али, овој критици вратичемо се свакако касније. Да дослушамо још мало Ненсија.

Он наставља размишљати на линију Хајдегера, па у један други свој рад *Être singulier pluriel (Being Singular Plural)*, доводи у везу *Dasein* и *Mitsein*, у покушају да реши питање заједнице. Наиме, он се пита како можемо говорити о *МИ*, или о плуралности без да трансформишемо то *МИ* у неки *супстанцијалитет* или у *ексклузивност*. Прошло је време, сматра Ненси, када смо се могли ослонити на неку фиксну, метафизичку или природну основи заједништва. Модерни философски поредак, посебно после Ничеа, је завршио са свим истинама. И једном када заједница или *бити-заједно* више нису „природна“ чињеница у којој ЈА првобитно станује, заједница постаје главно питање за модерну политичку филозофију. Питање заједнице данас је суочено са питањем – како разумети заједницу када она више није од Бога дана, ниту је хармоничан *бити-заједно поредак* или искључива идентификација са мога сопственога народа?

И зато Ненси крече од Хајдегера, који је разумео да *Dasein* је увјек отворен ка свету. Бити у свету, са другима, и тако *бити-са* (*Mitsein*), је есенцијална карактеристика (ако се уопште може говорити о есенцијалностима). *Mitsein* је пре *несупстанцијална суштина* (да искористимо ову контрадикцију), биче свакога *Dasein*-а. Тако, *Dasein* је *Mitsein*, шта ће речи: *егзистирати* значи *ко-егзистирати*

Видимо, полазечи од Хајдегера, Ненси иде још даље од њега и радикализира то „СА“ у *бити-са-другима*, радикализира то „У“, у *бити-у-заједницу*, како би учинио то „СА“ конституционално у *Dasein*. Ово он зове *анализа коегзистенцијалности*.

Коначно, то је тај, по Ненсију, радикални и једини начин мислити егзистенцију и заједницу данас, јер *бити-са*, веч се не може мислити супстанцијално, не може се мислити из *бити-заједно*, сподељивати неку заједничку црти, идентитета или расе...

ДЕКОНСТРУКЦИЈА СВЕТА И СМИСАО

За Ненсија, контингенција егзистенције, није морални проблем, веч онтолошки. Контингентност наше егзистенције је суштина наше егзистенције. При томе, ако на пример, у феудалном друштву, смисао наше егзистенције и саме заједнице је била фиксна, јасна и одређена, савремена егзистенција се не може више реферирати на неки метафизички оквир, ми немамо више ништа доли контингенцију.

У том смислу, живету у свету, по Ненсију, значи само по себи бити веч изложен смислу у свету као такав. Смисао света није нам дата од неког креатора, него је у самом свету као таквог. Хоризонт је свет као такав. Смисао, тиме се више не приписује свету, она је у свету, ако је уопште има. Ми свет мислимо као биче које смо веч у њему и који откривају смисао. Ми се морамо суочити са светом као ништа, као *ex-nihilo*

У истом смислу у својој деконструкцију хришћанства, Ненси тврди да та жеља тражити смисао свету, чак и преписивање бесмисао свету је хришћанска идеја. И то требамо напустити. Нити свет, ниту егзистенција имају смисао споља. Трагање за смисао из оностраних услова је непотребно. Свет нема смисао, он је смисао, ако је уопште има, исто као и наша егзистенција – ми смо просто изложени свету и у самој тој изложености е сва смисао.

Једино што нам је свима зеједничко је бити сингулар, појединац, и биди смртан. На томе се своди једина основа заједнице. У том смислу, смисао зеједнице није дата, или још више, она нема смисао. Или још – она ја само суочавање за бесмисао. Ако ишта претставља заједница, она претставља оно што је отсутно. И у том смислу, нема Бога иза овог света, овај свет је сам настајучи Бог без краја, без коначности, без затварања. (Nancy, 2000).

„Искрена заједница смртних бича, успоставља немогуче заедништво. Заједница, зато претпоставља немогучност сопствене иманенције, немогучност комунитарног бича...у извесном смислу, заједница признаје и декларише...немогучност заједнице. Заједница није пројекат фузије, или у неком генералном смислу – продуктиви или оперативни пројекат – нити било какав пројекат уопште. Заједница је презентација смртности њених чланова....“ (Nancy, 2000, 29).

Али следечи Хајдегера, Ненси као да је заборавио на чувени ректорски говор Хајдегера, где говори за истинско Њемачко друштво и Њемачку заједницу, која једино води истинској егзистенцији. Као да је заборавио да је у тај говор Хајдегер споделио убеђење да че једино национал-социјализам гарантирати колективно утемељење неаутентичне егзистенције.

На крају, крајева, немогуче је утемељити заједницу неутемељујучи је. То добро осеча Ненси, али упорно покушава да уради управо то. Али, опет, иако критикује иманентизам, Ненси не разуме да се слобода не да остварити у пољу иманенције. Баш тамо је субјекат омеђен онога шта је историско, социјално, политичко, и омеђен и саме заједнице. Без искорак ка трансценденцији, без малу пукотину у пољу иманенције, брз трачак трансценденције, без извлачење субјекта „ван“ историског отеловљеног апсоулута, субјекат

је вечно заробљен у историску, друштвену епистему. Субјекат се не може извучи ропства иманенције у пољу саме иманенције и помочу саме иманенције.

КА ТРАНСЦЕНДЕНЦИЈИ

И у том смислу, Ненси не види да ја управо његова мисао веч иманентизам! Без трансценденције нема слободног субјекта, јер че он увјек бити заробљен у историско поле иманенције заједнице, ноовисно што је Ненси замишља „несупстанцијално“. Без, ако желите, есхатолошког пробоја, Dasein че увјек бити детерминисан етосом, историјом, заједницом, епистемом (Фуко) иманенције. Свако Mitsein, Dasein-a је веч заробљено иманенцијом. Чак и сам појам заједништва, Mitsein је немогуч без трансценденције.

Без, ако желите, есхатолошког пробоја, Dasein увјек ће бити детерминисан етосом, историјом, заједницом, епистемом (Фуко) иманенције. Свако Mitsein, Dasein-a је веч заробљено иманенцијом. Чак и сам појам заједништва, Mitsein је немогуч без трансценденцију.

Чак је и Видгенштајн видео да смисао лежи негдје другде. Сечате се како завршава Tractatus Logico-Philosophicus? Да, почиње тиме да смо затворени у иманенцији, „Границе мога језика, значе границе мога свјета.“ (5.6), али наговештава да „Субјект не припада свету, него је он граница свјета.“ (5.632); и још: „решење загонетке живота у простору и времену лежи изван простора и времена.“ (6.4312); и коначно, у један од завршних ставова, каже: „Смисао света, мора лежати изван света“ (6.41)

Али речичете да Ненси говори управо то, да је смисао управо у самом Dasein, у Mitsein, веч у свјету. Али није ли то управо иманентизам? Није ли на тај начин, сама иманенција постала Апсолут? Човјек је биче у потрази за апсолутом, признали то ми или не – ако му га укинемо, он че апсолутизирати релативно! Чак, и да је тако и да је сав смисао овдје, зар то поље иманенције није ништа друго него дедивинизиран Бог?

Дали је уопште могућа заједница без неког етоса, без принципа заједнице? Ненси тврди да може? По мени, не показује како – сам однос, сам Dasein i Mitsein, без супстанцијалитета, по њему је самодовољан? Он сматра да то онострано упориште је непотребно, чак и кобно!

Ја сматрам да је потребно, али сам сагласан да је кобно! Јер чим уведете такво упориште, у старту сте веч кренули ка неког облика тоталитаризма! С тиме се слажем са Ненсијем – увођење трансценденције као путоказ, или циљ, значи постулирање сна изгубљеног раја и одак вам је пут до пакао отворен, само су вам интенције добре!

Како ондак? Мислим да свака потрага по смисао, свако осмишљење, па и ошмишљење заједнице, остаје ипак приватан пројекат и сваки покушај да од то направите општи пројекат за све, води у пакао. Па чак и ова позиција Ненсија, која у суштини није ништа него стари, добри либерализам, може се лако претворити у своју супротност. Јер, свака идеја мора да проживи своју инквизицију, па макар се звала и либерализам.

У том смислу, позватчу се на неколико идеја Јована Зјизуласа и његову књигу *Being as Communion* (Биће као заједничарење). И он је сагласен да је биће у томе „СА“. Он каже „Биче је живот, а живот зајединчарење“ (Зизулас, 2000, 12). Заједничарење је онтолошки појам, али то заједничарење свој основ има у појму личности. Јер да, Бог је један, али и Троица. Тоа значи да је однос, релација, заједничарење онтолошка категорија, али она не бива без Једнога, без Отца, т.ј. појма личности, а не због неке *безличне суштине*, затворена у себе (које је видео Ненси), или због саме структуре заједничарења која постои *per se*, или која се наметнула као нужност (коју заговара Ненси). Биће не чини само заједница, него и слобода, слободне личности, биће произлази из слободне личности, личност која љуби слободно, односно, слободно потврђује своје биће, свој идентитет само кроз слободно дужење (општити са) са другим личностима, у заједници.

Са јадне стране, ако следимо Ненсија, у жељу да ослободи заједницу било каквог супстанцијалитета, она не може да се утемељи, ако је покушамо утемељити у негу онострану супстанцу, она се претвора у тоталитарни пројекат. То је зато што Ненси заборавља сам појам личности. Да, нема биће без заједничарења, али заједничарење које не произлази из неку ипостас, т.ј. од неке конкретне и слободне личности, своди се на иманентизам. Да, личност не може постојати ван зајединчарења, али недопустив је сваки вид заједничарења који не признаје личност. А та личност, није онострана, личност не можемо засновати искључиво у иманенцији. Затворити се целосно на плану иманенције, значи *поностранити оностраност, апсолутизирати релативно*. Заједница је могућа само као соборност, заједница је еклисиз, а ипостас је нужно еклисијална.

ЗАКЉУЧАК

Али то управо значи немогућност било какве друштвене онтологије. Тако, у закључку, заједницу, као политички појам, по нама, је скоро немогуће засновати! Јер без тог есхатолошког хоризонта, она се нужно претвора у „Левијатан“, затворена у саму себе; али са друге страна, у праву је Ненси, са тога есхатолошког хоризонта, са онострано утемељење заједнице, она тендира тоталитарношћу!

Зато, можда једина права политичка позиција је анархизам, анархизам из позиције есхатона, што подразумева стално „рушење“ постојечег политичког поретка. Јер заједница је у овом свету, у историју, на пољу иманенције, али остајање на то поље, се претвара у иманентизам, али, са друге стране, она је могућа само због те трансценденције, због тог извлачења из поле именованције, ка трансценденцији. Као и евхаристија – то је слика есхатона у историју. И свет је можан само кроз овај дијалектички однос иманенције и трансценденције. Потпуно утемељивање политичког, а тиме и појма заједнице, је по мени, немогућ пројекат. Једина доследна политичка акција тиме била би анархизам.

Зато, једина права, философска позиција, онтолошки утемељена, је усвоити својеврсни етос анархизма. Али анархизам можда не као политичка идеологија, јер у том случају то би опет значило успоставити неки заједнички, општи супстанцијалитет, веч баш зато супротно – анархизам као антиполитичка позиција.

Па у том смислу, завршио са стиховима једног македонског поета, као једино исправна позиција у односу на сваког политичког:

Спаси ме Боже, од болните луѓе
што се наказани,
та не се криви,
нивната злоба умерено суди ја,
самите од неа одвај се живи.

Тие се мислат повикани да водат
како Мојсија и другите пророци
а самите не можат да се ослободат
и влечат по себе ситни пороци.

Дај Господе, што помалку очите да
им ги бодам -
штом тие лево ќе фатат,
јас десно да одам.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Nancy, Jean-Luc (2008). *Dis-enclosure: The deconstruction of Christianity*. New York: Fordham University Press.

Nancy, Jean-Luc (1991). *The Inoperative Community*. Minnesota: University of Minnesota Press.

Nancy, Jean-Luc (2009). *On the Commerce of Thinking*. New York: Fordham University Press.

Nancy, Jean-Luc (1993). *The experience of freedom*. Stanford: Stanford University Press.

Nancy, Jean-Luc (2000). *Being Singular Plural*. Stanford: Stanford University Press.

Wittgenstein, Ludwig (1987). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Svjetlost: Sarajevo

Зизиулас, Д. Јован, (2000). *Битието како заедничарење*. Воскресение: Велес.